

táblákhoz adott leírások. Szakember kezébe olyan ez, mint a magyar éremtani munkák közül a *Corpus Nummorum Hungariae*, azzal a különbséggel mégis, hogy ez esetben a hitelesítő ásatások leletanyaga szolgál útmutatással a gyűjtemény anyagának kronológiai elkülönítéséhez.

A szerző méltán szentelte a munkát Torma Zsófia emlékének, aki saját korában kiérdemelte a kolozsvári tudományegyetem díszdoktorságát és nemzedékekre kihatóan példát adott a tudományos igazság keresésére.

Kovács István

Dr. Oroszhegyi Józsa és Román élet-e

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kéziratárának egyik érdekes, sok időszerű megfigyelést, megállapítást is tartalmazó kézírata jelent meg újabban az *Erdélyi Ritkaságok* című érdemes vállalat sorozatában.¹

Magának a kéziratnak leírója, *dr. Oroszhegyi Józsa* a múlt század-közepi magyar politikai mozgalmak egyik tevékeny alakja, 1822-ben székely eredetű családból született (Családjának neve eredetileg *Szabó* volt). Oroszhegyit nagybátyja papnak szánta, de az unokaöcs szakított nagybátyjával azért, hogy a hajlamainak megfelelőbb orvosi pályára léphessen. Magára maradván, állandó anyagi nehézséggel küzdött. Kezdetben teljesen tanulmányainak szentelte magát, később azonban a főváros irodalmi élete és főként politikai mozgalmi elvonták tanulmányaitól. A Pilvax-kávéház márciusi ifjai között ő is egyike volt azoknak, akik a március 15-i események tevékeny részesei voltak. A meginduló szabadságharc aztán teljesen elsodorta az egyetemről. Előbb mint szabadesapat-vezető harcolt a Felvidéken, majd a világosi fegyverletétel után két évig bújdosott. 1851-ben az osztrák hatóságok felfedezték buvóhelyén és tízesztendei fogságra ítélték. Ötévi josefstadi raboskodás után a királyi kegyelem 1856-ban szabaddá tette. Ekkor befejezve orvosi tanulmányait, megnősült, majd valószínűleg Kolozsvárt, azután meg Abrudbányán orvoskodott. Egy évi orvoskodás után 1860 tavaszán Bukarestbe ment. Itt előbb magyar lapot szerkesztett, majd állami orvosi alkalmazást kapott. Háromévi gyakorló orvosi működése alatt volt ideje és alkalma bensőségesen megismerkedni a görög, orosz és török uralom, meg saját nemzeti hibái következtében számalmas helyzetben élő fejedelemség balkáni életével. Romániai tartózkodása alatt összegyűjtött adatok alapján 1862-ben Foksánban (Focsani) írta meg *Román élet* című kéziratát azzal a céllal, hogy az akkor még nemrégiben (1859) megalakult Erdélyi Múzeum-Egyesületnek jutassa el kiadás, vagy megőrzés végett. „Most új hivatalállásom kezdetén — írta Foksánba kerülése után — a hivatásommal járó körutakat járom, szemlégezem s tudósításaimhoz adatokat gyűjtök, mik egykor az erdélyi múzeumegyletnek, mely első tisztelt meg taggá választással, reményem szerint kelendő táj és néprati adatul szolgálndnak“ (21. 1.).

Bár Oroszhegyi elfogulatlanul és a magyar-román jóviszony őszinte vágyával nézte a romániai életet és viszonyokat, természetszerűleg sok olyan jelenséget vett észre, mely az akkori román életet nem a legkedvezőbb színben tünteti fel. Időszerű észrevételeit még kézírata befejezése előtt meg is irogatta az aradi *Alföld* című lapban. Emiatt az erdélyi román vezetők közbelépésére a romániai sajtó-berkekből kíméletlen támadás-sorozat érte. Hogy hiva-

¹ Román élet. A mai oláhföld és népe természeti, történeti, közéleti, vallási, erkölcsi, forgalmi, szokási, s társadalmi viszonyainak rajza. Irta: Dr. Oroszhegyi Józsa gy. orvos Romániában 1860—1862. Kolozsvár, 1942. 158. 1. — Sajtó alá rendezte Biró Sándor (Erdélyi Ritkaságok 5. sz. Szerk.: Dr. Janesó Elemér).

talos elbocsátásának, vagy más súlyos következménynek elejét vegye, 1862-ben lemondott kórházigazgatói állásáról és a török kormány szolgálatába lépett. Ez állásában a török birodalom európai és kisázsiai részében több helyet tartózkodott. Végre Ciprus szigetére került. Itt érte az 1867-i kiegyezés híre és innen küldötte el Román élet című kéziratát az EME-nek. A kiegyezés utáni elhelyezkedési lehetőségekben bízva, rövidesen maga is útra kelt Magyarország felé. Útközben, hogy hol, nem tudni, szélütés érte; embertelen gonosztevők a magatehetetlen beteg minden gyűjtött vagyonát, poggyászának nagy részét is ellopták. Munkaképtelenül, koldusan, barátai támogatásával tengette ezután életét. Az EME azzal segített rajta, hogy megvásárolta kis érem-gyűjteményét. Nagy nyomorából az 1870-ben bekövetkezett halál váltotta meg.

A hányatott, szerencsétlen életű Oroszhegyinek legjelentősebb alkotása most megjelent Román élet című műve. E munka első fele a román fejedelemségek történetének (31—41. l.) és földrajzának (41—73. l.) leírása. E szabványos, sokszor csak lélektelenül felsoroló leíró résznél sokkal érdekesebb és értékeesebb a mű második fele (73—147. l.). Ez magát a román életet mutatja be: a társadalmi, illetőleg nemzetiségi-népi rétegződéseket, a népi sajátosságokat, a néprajzi jellegzetességeket, a társadalmi és családi életet akkori állapotában és leplezetlen valóságában. Oroszhegyinek az orvosi gyakorlattal és a társas érintkezéssel kapcsolatos sok-sok tapasztalata, a személyes élmények egész sora beszél e részben a román életnek e korbéli elmaradottságáról és visszasságairól. Akinek alkalmá volt a román királyság világháború utáni társadalmi és erkölcsi életébe bepillantani, meglepetve látja, hogy a mai helyzet bizonyos felszínes európaiosodás után mennyire a múlt század-közepi társadalmi és erkölcsi életnek szerves továbbfolytatása. Ha a román történelem és társadalom kutatóinak szemét nem homlyosítja majd el az a tény, hogy ez a leírás magyar írtól származik, kétségtelenül sok érdekes adatot és megfigyelést hasznosíthatnak Oroszhegyi munkájából. Az írónak hidegen józan, sokszor egyenesen jövőbenező világlátása, politikai tájékozottsága nem egy megjegyzéséből és észrevételéből kitűnik. Közöttük talán egyik legérdekesebb az, amely az akkor francia rokonszeny felé hajló románságnak még a Hohenzollern-Sigmaringeni ház trónrajutása előtt a német tájékozódás szükségszerű voltát hangoztatja. „...Románia kikerülhetetlen sorsa: előbb-utóbb német gyarmattá válni; minek előjelei napról-napra mutatkoznak a láthatáron“ — írja (98. l.).

Nagy kár, hogy Oroszhegyinek nincs világlátásával és a szerzett tapasztalatokkal egyenlő értékű kifejezés-készsége. Nyelve, stílusa száraz, lapos: stílusa tele van a nyelvújítás korának sok divatos, de ma már kiveszett torzszülöttével. Néhol azonban rövidségében, szűkszavúságában is eleven; különösen ott, ahol személyes élményt beszél el. Milyen kár, hogy az egyéni tapasztalatok rögzítésében sokkal íróibb Oroszhegyi nem a napló közvetlenebb formájában írta le tapasztalatait.

A kiadványt *Biró Sándor* mindenre kiterjedő gondossággal rendezte sajtó alá.² Bevezetésében tisztázza az író életének nem egy vitás kérdését, a függelékben pedig kritikai megjegyzésekkel tájékoztat a felhasznált források és adatok szövevényében; ugyanitt ismerteti magát a kéziratot és korszerű, következetesen keresztülvitt forráskiadási elveit. Mindenestre örvendetes és a további kiadványok kifogástalansága szempontjából reménykeltő, hogy

² Kár, hogy a kiadvány gondozója Egyesületünk nevének utolsó tagját mindenütt elavult *Egylet* alakjában írja a mai, hivatalosan is használt *Egyesület* forma helyett.

az Erdélyi Ritkaságok sorozatában a legutóbbi sok szempontból hibáztatható kötet után Biró Sándor hozzáértéssel és gondossággal az Erdélyi Nemzeti Múzeumnak egyik kéziratát ilyen mintaszerűen tette közkinccsé.

Szta.

A kolozsvári Nemzeti Képzőművészeti és Építészeti Kiállítás tanulságai

A Nemzeti Képzőművészeti Kiállítás célja, hogy a magyar művészek új alkotásainak bemutatásával évről évre számot adjon a végzett munkáról. A kolozsvári kiállítás jellegét is ez a cél szabta meg s épen ebben látjuk a kiállítás egyik hiányosságát. Erdély magyarsága nem kísérhette figyelemmei az utolsó húsz év csonkaországi magyar művészetének kivirágzását. Mindenképpen helyes lett volna tehát, ha a rendezőség, eltérve az egyébként nagyon helyes évi-számadás elvtől, ezt a húsz évi fejlődést mutatta volna be. Az építészeti kiállítást épen ez a nagyvonalú szemle avatta elsőrangú élménnyé. Ha a Nemzeti Kiállítás célkitűzésével nem lehetett ezt egyeztetni, akkor megelőzőleg kellett volna egy kiállításon bemutatni az elszakítás óta megtett út egyes szakaszait s a bejárt ösvények irányait. Enélkül ugyanis sok szempontból értelmetlenül hatott az egybegyűjtött anyag s ezen még a rendezés kiválósága sem segíthetett. Az igazán kiemelkedő nagyságú művészek műveinek ágját nem feltétlenül szükséges így előre megvetni, mert értékeiket magukban hordják és elemi erővel hatnak. A magyar művészeti élet értékes átlagát jelentő művészek munkái azonban csak egy-egy irány fejlődéstörténelmi mozzanataként értékelhetők, s ez adja értelmüket is. Ezek a művek szellemi előzményeik nélkül társtalanul és sután unatkoztak a falakon. A dolgok természetes rendje szerint az utóbbi művek voltak nagy többségben, s köztük csak elszórtan itt-ott csillant meg egy-egy remekmű, s hallotta az ember a teremtés szintjére tisztult művész komoly szavát. A remekművek mellett még a most induló fiatalság munkáiban meg-megcsillámló őszinteség volt az, ami a sok kép sívárságában üdülést és hitet jelentett. Hogy mi lesz ezekből a szépen induló fiatalokból, hogy bírják-e harcok legnehezebbikét, melyet önmagukkal kell megvívniok, hogy be ne lepje őket a megszokás, a technikai tudás önmagáért való öröme, a divat múltó kívánsága s más leselkedő sátáni erők, azt csak a jó Isten tudja. A fiatalokat látva, mindig eszembejut a magyar művészetnek az a szomorú rejtélye, amit a Képzőművészeti Főiskolán tapasztaltam. Ott ugyanis az volt a munkamenet, hogy egy-egy beállított emberi alakot hétfőtől péntekig festettek, vagy rajzoltak. Hétfőn déltájban vagy kedden is öröm volt járni a megkezdett képek között, a vázlatosan feldobott nyers színekből és a lendületes vonalakból még a kisebb képességű növendékek munkáin is csak úgy sugárzott a munka öröme s a meglátás frissesége. Amilyen öröm volt ezt látni, olyan lehangoló volt a hét vége felé megnézni ugyanazokat a munkákat. Csupa fáradt, agyondolgozott, „technikailag kitűnő“, de emberileg már semmit sem mondó váz dermedt a vásznanon. Sajnos mindez nemcsak egy hét munkáján belül van így, hanem a hétfőtől péntekig tartó idő kitagul egy-egy művészember életére, fiatalságától öregkoráig. Jól emlékszem, hogy hány kitűnő tehetség indult előttünk és közülünk s hányan keltek útra még a század elején nagy lendülettel s amint teltek a napok, az évtizedek, mind jobban szürkültek s mindinkább beleveszték a mesterségbe. Ebből a szomorú menetből ragyogó csillagként emelkednek ki azok, akikben a hivatás és a képesség belső tíze mind tisztább és tisztább anyagból táplálkozik s idők multával mind nagyobb emberséggel ragyog.

A kiállítás egyik érdeme, hogy Rudnay Gyula két örökértékű művében egy csillag mutatta a magyar művészet útját. Nem feladatom Rudnay Gyula